చిట్టెమ్మ పట్టుదల

ఉరవిల్లి నరసింహాచార్యులుగారు బి. ఎ., (సారస్వత సమాజము)

౧

చిట్టెమ్మ పుట్టిల్లు కాకినాడ. అత్తవారియూరు రాజమండ్రికి చేరువనున్న కాతేరు.

చిట్టెమ్మ కాపురమునకు వచ్చుసరికి ఆమె భర్తయగు సోమయ్య 'ఇంటరు మీడియటు' పరీక్షాఫలితముల కొఱకై యాంగ్లదినపత్రికలు వెదకుచుండెను. చిట్టెమ్మ తన యింటఁ గాలుపెట్టినవేళ మంచిదగుటచేతనే తన కుమారుఁడు ప్రథమతరగతిలోఁ గృతార్థుఁడయ్యెనని సరళస్వభావయగు రత్తమ్మగారు మఱి కొన్నాళ్లకాయూరి చెరువుగట్టున గంభీరోపన్యాసమొసఁగిరి. కుమారుని బి. యే. చదివించుటా లేక ఉద్యోగముసేయఁ బంపుటాయను సమస్య పరిష్కరింపకయే సుమారొక నెలకు రత్తమ్మగారు కలరావ్యాధిచే మరణించిరి. పదునెనిమిదేండ్లు నిండని సోమయ్య తలపై ఆతఁడు మోయఁజాలనంత బరువుపడినది.

తన యజ్ఞానదశయందు మరణించిన తన తండ్రి వెంకయ్యగారి నాతఁడెఱుఁగడు. ఎన్నడు స్మరింపలేదు. చిన్నతనమునుండి గారాబముగా పెంచి, విద్యాబుద్ధులుగరపిన మాతృదేవతకొఱకు సోమయ్య బాలునివలె నేడ్చెను. కాపురమునకువచ్చిన నెలదినములకే దన్నెడఁబాసిన రత్తమ్మగారి సుగుణగణములను దలంచుకొని చిట్టెమ్మచాలకాలము వరకుఁ గంటనీరు పెట్టెడిది.

పదునెనిమిదేండ్లు పైఁబడినను సోమయ్య సంసారకష్టసుఖానుభవములందు బాలుఁడే. తప్పని సరిగా నాతఁడాదాయవ్యయపట్టిక తయారుచేసెను. ఆదాయ మైదు పాళ్లు, అప్పులు పదునైదుపాళ్లు. ఇతికర్తవ్యతామూఢులై సాశ్రులోచనులై యానూత్న దంపతులు ఒకరిపైనొకరు దీనదృష్టులఁబరపిరి. నూత్నదంపతులయ్యుఁ దమకు సంభవించిన కష్టపరంపరలచేఁ జిరకాలము సంసారచక్రమునఁ గష్టసుఖముల భాగస్థులైన దంపతులవలెనే చరింపఁజొచ్చిరి. అందుచేఁ జిట్టెమ్మ సోమయ్యతో జంకులేకుండ

మాట్లాడుట కలవాటుపడెను. ఏమిచేయఁగలరు? పేదసంసారులగు వారి కాయూర దిక్కెవ్వరు?

ఉన్నట్టుండి చిట్టెమ్మ కొంకయూహ తోఁచెను. తలకొంచెము వాల్చినను, నిశ్చల దృష్టితో దృఢస్వరముతో చిట్టెమ్మ "మీరు బి. యే. తరగతి చదువవద్దు. ప్రస్తుతపరిస్థితులందు మన మొకమాసమైన జీవింప సాధారము లేదు. రెండుసంవత్సరములెట్లు గడచును? అప్పులు మనశక్తి కతీతములై యున్నవి. సర్వస్వమునర్పించి తక్షణమే ఋణబాధా విముక్తి నందవలెను. తరువాత మీరేదో యొకయుద్యోగమునఁ జేరవచ్చును." అనెను. ఇంటరుమీఁడియెటుప్యాసయి బి. యే. చదువకుండుట యవివేకమని సోమయ్య చెప్పఁబోయెను. చిట్టెమ్మ సహేతుకముగ నాతనివాదము బలహీనమని తెలియఁజెప్పెను.

భూములు చాలక యింటినికూడ విక్రయించిరి. అదియుఁ జాలక చిట్టెమ్మకంటియు నొడ్డాణమును విక్రయించిరి. ఋణబాధతీరెను. అమ్మగా మిగిలిన కొన్ని చిల్లరసామానులతోను ముప్పదిరూపాయిలతోను స్వగ్రామమున నిలువనీడలేనందున కాకినాడకు ప్రయాణమైరి. చిట్టెమ్మ సామానుసర్దుచుండ సోమయ్య దస్తాకాగితములపై దరఖాస్తులు వ్రాసి 'ఉదయాస్తాచలసేతుశీతనగమధ్యోర్వీప్రదేశంబున' నెక్కడైన నుద్యోగము దొరకదాయను ధైర్యముతో 'తపాలాపెట్టె'లో వైచెను.

౨

చిట్టెమ్మ పెద్దన్నగారు నారాయణమూర్తి. చిన్నన్నగారు రామమూర్తి. ఒరులకుఁ బెట్టఁ దగినంతగాకున్నను, దమకుమారులు సుఖముగాఁ దినుటకు సరిపడినంత గణించి శీతయ్యగారు గతించిరి. నారాయణమూర్తి ముక్కోపి, పాపములకు భైరవుఁడు. రామమూర్తి దురాలోచనలో దూరాలోచనగలవాఁడు. వారొకనాఁటి మధ్యాహ్నము తలవని తలంపుగాఁ జెల్లెలి సంసారస్థితినిగూర్చి ముచ్చటింపఁజొచ్చిరి. ఆసమయమున నన్నపూర్ణమ్మగారందుకొని కుమారులతో "నాయనా! బ్రతికి చెడ్డకుటుంబము. వెనుక దిక్కులేదు. సోమయ్య పదిరాళ్లు సంపాదించుకొనువరకు వాళ్లను కాపాడండి" అని గద్గదికతో నసెను. "జరుగుపాటున్న మంచిదే. కాని పట్నవాసంకాపురంలో పై వాళ్లను ఎన్నాళ్లు పోషింపగలమమ్మా? అంత్యనిష్ఠూరముకంటె ఆదినిష్ఠూరమే మెరుగ"ని రామమూర్తి పలికెను. "రాముఁడా! పట్టెడన్నమే కాదురా? చిట్టెమ్మతల్లి కష్టపడుతోంటే చూడగలనురా?" అని యావృద్ధురాలు వాపోయెను. ఇంతలో నొకయెద్దుబండి వాకిటనిలిచెను.

చిట్టెమ్మయు సోమయ్యయుఁ బ్రత్యక్షమైరి. అన్నపూర్ణమ్మగారు చిట్టెమ్మచేతిలోని వస్తువులనందికొని "రా తల్లీ! నీమాటే అనుకుంటున్నాము." అని బిక్కమొగముతో నున్న సోమయ్యవంక తిరిగి "నాయనా! మహాయిల్లాలు. భూదేవత. ఆవిడ కావిడే సాటి. అలాంటి ఉత్తమురాలికి పూర్ణాయుస్సు పొయ్యడమ్మా దిక్కుమాలిన భగవంతుఁ"డని పరామర్శించెను. నారాయణమూర్తి యిదివరకే పరామర్శించియుండెనందునఁ గొంతసాహిత్యజ్ఞానముగల యాతఁడు పునరుక్తిదోషమున కెడమీయఁడయ్యెను. రామమూర్తి మితభాషణములఁ గొంతవగచెను. బండివాఁడు రెండవసారియడుగకుండగనే చిట్టెమ్మ తన చీరకొంగున నున్నడబ్బులను లెక్కపెట్టి వానికిచ్చివేసెను. "ఏమీ బండిలో మరచిపోలేదు గదా?" యని సోమయ్య బండి తనిఖీచేసెను.

3

రెండు మూడుదినములు గడచెను. సోమయ్య తన దరఖాస్తులకుఁ బ్రత్యుత్తరములాశించి పోస్టాఫీసు పరిసరములఁ దిరుగుటఁగని రామమూర్తి యెగతాళి ప్రారంభించెను. భోజనసమయమునకు సోమయ్య రానిచో నాతనికొఱకు నిరీక్షింపమానిరి. ఆతఁడు తాము గూర్చున్నచోటి కరిగినఁ గూర్చుండుమనుటమానిరి. ఈ నిరసనభావమును సోమయ్య గుర్తింపనేలేదు. చిట్టెమ్మ గుర్తింపకుండలేదు. నారాయణమూర్తిభార్య సావిత్రి పుల్లవిరుపుమాటలచే చిట్టెమ్మకు మనోవేదనఁ గూర్పఁజొచ్చెను. అన్నల ముఖచర్యల ననుసరించి యెంత మెలకువగఁ బ్రవర్తించినను వారామెను గసరుచుండిరి. ఒకనాఁడు చిట్టెమ్మ చేతినుండి చెంబు క్రిందపడెను. సావిత్రి యాశబ్దమువిని కారణమరసి "చెంబులు పగులఁగొట్టకమ్మా! నీకుఁ బుణ్యముండును. పాడుచేయుట సులువే. బాగుచేయుట కష్టము."అని కసరెను. చిట్టెమ్మ సిగ్గుపడెను. సమయమునకు నారాయణమూర్తివచ్చి రుసరుసలాడెను. చిట్టెమ్మ యేడ్చెను. తల్లి యోదార్చెను. ఒకనాఁడు చిట్టెమ్మ తనభర్త వస్త్రలను విస్త్రీ చేసి తెమ్మని చాకలి కిచ్చెను. వాఁడాసాయంకాలమున కావస్త్రల నుదికి తెచ్చెను. "ఏమిరా! యిట్లు తెచ్చితి?"వని చిట్టెమ్మ కసరెను. "సావిత్రమ్మగారొద్దన్నారండి" అని వాఁడు జవాబుచెప్పెను. చిట్టెమ్మ తలవాల్చెను. ప్రతిదినమేదో కారణమునఁ జిట్టెమ్మను అన్న లీసడించుచుండిరి. పతిహితాభిలాషిణియగు నాబాలిక వానిని మిగుల శాంతముగ భరించుచు సోమయ్య చింతించు నేమోయని యాతని చెవి కెక్కనీయకుండెను.

దసరాపండుగ సమీపించెను. నారాయణమూర్తి తనకును తనభార్యకును రామమూర్తికిని ఆతనిభార్యకును నూత్నవస్త్రములఁగొని తెచ్చెను. సావిత్రమ్మ వానిని దన యింటికివచ్చిపోవువారికిఁ జూపి వారి సదభిప్రాయములఁ గైకొనుచుండెను. ఉబుసుపోవని కొందఱు 'ఆడుబిడ్డకును బానమరదికిని దెచ్చినవేవమ్మా?' అనిరి. 'సంసారులము గదా! ఎన్నివిధములఁ బెట్టఁగలమమ్మా? వేళకుఁదిని గోళ్లుమీటుకొనుచుఁ గూర్చుందుర'ని వాదె మొదలుపెట్టెను. చిట్టెమ్మ కామాటలు శూలములు గ్రుచ్చినట్లయ్యెను. ఇంతలో అన్నపూర్ణమ్మగారు వచ్చి 'సావిత్రీ! పచ్చనిముత్తైదువ యింటనుండఁగా దానికొక చీరతేవద్దా?' యనెను. ఎక్కడనుండెనో కాని నారాయణమూర్తి విసవిసవచ్చి 'చీరాసింగినాదమని చెప్పఁగానే సరా? డబ్బు పెట్టక చీరలు దొరకునా? అమ్మగారినీ అయ్యగారినీ నెత్తిమీద నెక్కించుకున్నాము. చాలదా? తినుటకన్నము లేనప్పుడు ముప్పొద్దుమేపుచుంటిని. ఇఁక నేమిచేయఁగలను.' అని తీవ్రముగాఁబలికెను.

పాలపొంగువలె నుబుకుచున్న దుఃఖమును దిగమ్రింగి 'అన్నయ్యా! కాలకర్మమున మీయింటఁ జేరితిమి. వారి చెవినిబడెనా చాలపరితపింతురు. ఉన్నన్నినాళ్లుండఁ బోము. పట్టెడన్నమునకే మేము కలకాలముఁ గృతజ్ఞులమై యుందుము. చీరలు నగలు నేనడిగితినేని నీచిత్తము వచ్చినట్లు తూలనాడుము. నాయందు దయయుంచి మఱి కొన్నాళ్లు మమ్ము గాపాడుము.' అనిదీనయై కన్నీరొలుకఁబలికెను. అచ్చటచేరిన వారిలోఁ గొందఱు 'తోఁబుట్టువు నేడ్పింపరాదు. తమ్ముఁడొకటియుఁ జెల్లెలొకటి యునా?' యనిరి. సావిత్రమ్మ అందుకొని 'మేమేమి యేడ్పించితిమి? చీరెలు సారెలు కావలెనని తానే యేడ్చుచున్నదికాని. మమ్ము రట్టుచేయ దావురించినదమ్మా! నలుగురి నోళ్లలోఁబడవైచుట' కనియేడ్వఁజొచ్చెను. నారాయణమూర్తి మండిపడుచు తన పాలిటి శనిగ్రహములనియు, బ్రహ్మరాక్షసులనియు సోమయ్యను జిట్టెమ్మను నోటికి వచ్చినట్లు దుర్భాషలాడెను. ఒడలెల్ల కంపింప చిట్టెమ్మ చేతులుమోడ్చి 'అన్నయ్యా! పండుగ వెళ్లిన మఱునాఁడు మఱొక్కచోటికిఁ బోదుము. ఈ రెండురోజులు మమ్ము తలదాచికొననిమ్మని' వేడుకొను కొలది నారాయణమూర్తి చెలరేగి 'అట్లుకాదు. నేఁడే పోవలెను. పోయి యిద్దరు చెరియొకవీధిని బిచ్చమెత్తుఁడు. పోరేని మెడమీద కత్తివైచి గెంటింతు'నని ప్రతిజ్ఞచేసి లోనికేగెను. వెక్కివెక్కి యేడ్చు నాబాలికను జేరఁదీసికొని అన్నపూర్ణమ్మగారు 'చిట్టితల్లీ! ఏడువకు. నేను జీవించియున్నంతవరకు నీకులోటు రానీయను.' అని బుజ్జగించి లోనికి తీసికొని పోయెను. సభచెదరిపోయెను.

౪

కాకినాడయందుఁ దనసహజసరళస్వభావమునఁ బెక్కురు మిత్రుల సంపాదించి వారితోఁ గాలక్షేపమొనర్చుచు గృహమునందలి కల్లోలముల నెఱుఁగని సోమయ్యకు నిన్న రాత్రినుండి చిట్టెమ్మ భుజింపలేదను సంగతి తెలియదు. దంతధావనమొనర్చి 'కాఫీదేవాలయము'న కరుగఁబోవుచు దక్షిణకుఁగాను భార్య నతివినయమున సమీపించెను. చిట్టెమ్మ కనులుబ్బి యెఱ్ఱబడినవి. 'ఏమిట్లుంటివి?'వని సోమయ్య కలవరపడి ప్రశ్నించెను. "ఏమియు లేదు. పొరుగింట నెన్నినాళ్లుందుము? పోయినవి పోగా మిగిలిన యీ పుదుచ్చేరినాను తెగనమ్మి కొంతడబ్బు తెండు. ఉద్యోగము దొరకువరకును ఎట్లో కాలము గడపుదమని చిట్టెమ్మ పలికెను. సోమయ్య తొట్రుపాటుతో 'అయ్యో! ఉన్న దొక్కటే నగ. దాని నమ్మమందువు. ఏమిమునిగిపోయినది? డబ్బులేకున్న నేమిత్రుని యొద్దనైన పదిరూపాయలు బదులు తెత్తును. లేదా యీనగ తాకట్టుపెట్టి తెచ్చెదను' అనెను. చిట్టెమ్మ తన సహజగంభీరస్వరమున "అట్లుకాదు. బదులు కొఱకు రిగినచో మీమిత్రులకు మీయందు గౌరవము తగ్గి యీసడింతురు. ఆ బదులు తీర్చుటకయిన నగలమ్మవద్దా? ఇఁక తాకట్టన్న సగముధర కమ్ముట. కాబట్టి నమ్మకముగల మిత్రునితోఁ బోయి దీని నమ్మివైచి మనకు సరిపడు నొక చిన్న యింటిన ద్దెకుఁ దీసికొనుఁడు." అని తన మెడనున్న యాభరణము సోమయ్యచేత నిడెను. సోమయ్య నగతీసికొని పురములోని కరిగెను.

౫

రివిన్యూశాఖయందలి యున్నతోద్యోగులలో మంచివారని ఖ్యాతినందువారరుదు. డిప్యూటీకలెక్టరుపదవియందున్న రాఘవరావుపంతులుగారు అట్లుగాక ఉదారహృదయులని దీనబాంధవులనియుఁ బేరుగాంచిరి. కుమారులతోను కూతుండ్రతోను వారి గృహమునేఁడు మిగుల సందడిగనున్నది. జాముప్రొద్దెక్కిన పిదప కంసాలి వీరయ్య సోమయ్యతో వారిదర్శనమునకువచ్చి యిరువురును బంతులవారికి నమస్కారములొనర్చి వారి యాజ్ఞపైఁ గూర్చుండిరి. వీరయ్య సంభాషణమున కుపక్రమించి "తమ రొకపుదుచ్చేరి నాను కావలయునంటిరి. చిత్తగింపుఁ"డని సోమయ్య చేతిలోని యాభరణము నందికొని పంతులుగారి కిచ్చెను. వారు దాని పనితనమునకు మెచ్చి అదితమవారికి సరిపోవుటచే ధర నిర్ణయించి సోమయ్య వంకచూచి "నాజూకయిన వస్తువు. తగుకారణము లేకుండ

విక్రయింప”రనిరి. సోమయ్య తన వృత్తాంతము నామూలాగ్రముగ వినిపించెను. పంతులుగారు మిగుల జాలిపడి ‘ఏమిచేయుదును? వారము దినములక్రింద నా కచ్చేరిలోనే యొక యుద్యోగముండెడిది. మఱియొకరికిచ్చితిని. ఏదీ? మీదస్తూరీ చూడనిండు. బాగున్నది. ఈసారి ఖాళీవచ్చినా తప్పక మీకు కబురంపుదు’నని యాతనిపేరు వ్రాసికొనిరి. ఈసంభాషణమంతయుఁ బ్రక్కగదినుండి యాలకించుచున్న పంతులుగారి భార్య లక్ష్మమ్మగారు కిటికీనుండి సోమయ్యవంకఁ జూచిరి. లేతవయసున నాతఁడుపడు కష్టములకామె హృదయము కరిగిపోయెను. పంతులువారు లోనికి వచ్చుటయే తడవుగ వారితో ‘మీరాతనికిఁ దప్పక యుద్యోగ మీయవలయును. ఆతని దీనచరిత్రమును వింటిని. మఱియొకసంగతి—తమరీయఁబోవు రెండువందల రూపాయల నాదీనదంపతులెట్లు దాచఁగలరు? మనయొద్దనేయుంచి ప్రతినెలకుఁ గొంతయిచ్చిన వారిని దుర్వ్యయమునుండి కాపాడగలుగుదుము. ఈలోఁగా నాతనికిఁ బ్రతుకుఁదెరువుఁజూప దైవమువలె మీరే కలర’నియనెను. సోమయ్య యీ సంభాషణమాలకించి పంతులవారితో ‘నాదీనదశ తమ దర్శనమునఁ దొలఁగిపోయినది. నాకు నెలకు పదునైదురూపాయల చొప్పున నిచ్చినఁ జాలును. పెద్దలకు శ్రమఁగూర్చుచుంటి’ ననెను.

సోమయ్య పదునైదురూపాయలతోఁ జిట్టెమ్మయొద్దకువచ్చి జరిగిన సంగతి పూసగ్రుచ్చినట్లు తెలిపెను. అంతయు శాంతముగ నాలకించి నిట్టూర్పుతోఁ గష్టసముద్రమున మునిఁగి తేలు మనకాధారముగా భగవంతుఁ డొక తెప్పను జూపించినాఁడు. భీకర తరంగములకు జడియక కష్టములని వెనుదీయక మనమా తెప్పతోఁ గష్టసముద్రమును దరింపవలెను. తుమ్మచెట్టు క్రిందఁ దలదాచికొని యవస్థపడుచున్న మనకుఁ గల్పవృక్షము నీడ లభించినది.” అనెను.

వెంటనే యాదంపతులు విశాలమగు నాపురమున మూలమూలలు శోధించిరి. వాసార్హముగనున్న యొక పూరింటినద్దెకుఁ దీసికొని యానాఁడేయందుఁ బ్రవేశించిరి. చిట్టెమ్మ ఆ యింటిని శుభ్రపరచి సామానంతయు సర్ది భర్తరాకకెదురుచూచుచుండ సుమారు రెండుగంటలవేళ సోమయ్య బుజముపై మూటతో వచ్చెను. ఆనాఁడాదంపతులు గంజియన్నమైన మనస్సంతుష్టిగా భుజించిరి. తర్వాత సోమయ్య పంతులవారి యింటికరిగి వారింటలేకుండుటచే లక్ష్మమ్మగారికిఁ దాను కాపురమున్న చోటునెఱింగించెను. పదిదినములు ప్రశాంతముగఁగడచి పోయెను. ‘పోరులేని గంజి బొక్కెడే చాలున’ను

పద్యభావము నెఱిఁగిన యాదంపతుల జీవనము ప్రశాంతిముగఁ గడువదా? ఒకనాఁడు డవాలీబంట్రోతువచ్చి పంతులుగారు రమ్మనిరని సోమయ్యను గొంపోయెను. ఒక గంటలో సోమయ్య తిరిగివచ్చి 'కలెక్టరుగారి కచ్చేరిలోఁ బదునైదురూపాయలు జీతముగల గుమాస్తాపని పంతులుగారి దయవలన లభించె'నను శుభవర్తమానము చిట్టెమ్మకుఁ జెప్పెను. "అమ్మయ్య! మనోవేదన తొలఁగెన"ని చిట్టెమ్మ పలికెను.

౬

తెలతెలవారుచుండ లేచి చిట్టెమ్మ గృహోపకరణములను శుభ్రపరచి నీళ్లుతోడి సిద్ధపరచి భర్తను లేపును. సోమయ్య లేచి, దంతధావన మొనర్చి స్నానమొనరించి చలిదియన్నము భుజించి సూర్యోదయమునకు బూర్వమే కచేరికిఁబోవును. తన వినయ ప్రవర్తనమువలనను, గార్యదీక్షవలనను అచిరకాలముననే యాతఁడు కచ్చేరిలో నందఱి యభిమానము నందఁగలిగెను. బండపనులన్నియు సోమయ్యపాలు కష్టమనక నిష్ఠురమనక సుఖమనక సుకుమారమనక విసువనక విరామమనక యంత్రమువలె పాటువడు సోమయ్య యోర్పును పంతులువారు పొగడఁ జొచ్చిరి. ఇంతటికష్టమును చిట్టెమ్మ మందహాసశోభితవదనారవిందమును, ఆపతిసేవాపరాయణ మృదుమధురోపచారవాక్యములును విస్మరింపఁజేయుచుండెను. సోమయ్య పంతులవారి యింటికి వెళ్లినపుడెల్ల లక్ష్మమ్మగారు వారిక్షేమసమాచారముల గనుగొనుచుండిరి.

ఒకనాటి సాయంకాలమున లక్ష్మమ్మగారును బిల్లలును 'క్రొత్త గుమాస్తా'గారి యింటికిఁబోయిరి. ఆడంబరరహితమగు శుచిర్దేవత కాలవాలమైన యాయింటిని చూడగనే యిల్లాలెట్లుండునో లక్ష్మమ్మగారూహించుకొనఁగలిగిరి. పసిమి, మిసిమిఁజిమ్ము శరీరశోభయే భూషణముగా, పరిశుభ్రమగు నేతచీరయే చీనిచీనాంబరముగా మూర్తీభవించిన యార్యనారీస్వరూపమో యనదగిన పదునైదేండ్ల బాలిక—చిట్టెమ్మ—వారి నాదరించి లోనికిఁ గొంపోయెను. పడకగదియు—వంటయిల్లును పరీక్షించి యానందించి పెరటిలోని కరిగిరి. పెరటిలో చాలుగానాటఁబడి మిగుల జాగరూకతతోఁ బెంపఁబడుటచే నిలువెల్ల పుష్పించి చూపరులనాకర్షించు బంతి, చేమంతి మొదలగు పూలచెట్లనడుమ నొక గుడ్డ కుర్చీయుఁ బ్రక్కనే యొకచాపయునుండెను. పగలెల్ల శ్రమపడివచ్చిన సోమయ్య దానిపై గూర్చుండి ప్రకృతిసౌందర్యమును దర్శించుచుఁ దనపాదములయొద్ద చాపపై గూర్చుండి సతిజిలిబిలిపలుకుల నాలకించుచు నానందించుచుండునని లక్ష్మమ్మగారూహించిరి.

"అమ్మాయీ! ఇంత చిన్నవయసున గృహకృత్యములయందు భర్తృసేవయందు ఇంతశ్రద్ధచూపుచున్న నీవు నేఁటికాలపు స్త్రీలకాదర్శముగా నుండఁదగినదానవు. సోమయ్యగారి సత్ప్రవర్తనము మావారెన్నిసారులో మెచ్చుకొందురు. కష్టములు కాపురముండవు. వంటయైనదా? ఈ పూటకేమివండితివి" అనిప్రశ్నించెను.

చిట్టెమ్మ ప్రసంగము మార్పనెంచెను. లక్ష్మమ్మగారాసంగతి కనిపెట్టెను. విధిలేక ముత్తెములవంటి రెండు బాష్పబిందువులు నునుజెక్కులపైరాల 'రెండు ఎడియములు వారికొఱకుఁ గాల్చితిని' అనెను.

"తల్లీ నీ మాట ?"

"నామాటకేమి? కష్టకాలముగడచినఁ గావలసినంత సౌఖ్యపడవచ్చును"——అని చిట్టెమ్మ ముగింపకపూర్వమే లక్ష్మమ్మగారు వీధిలోనికివచ్చిరి. వారిని వీడ్కొలుపఁ దొందరగావచ్చు చిట్టెమ్మకు "అమ్మా ఎందుకే యేడుత్తోంట?" అను నైదేండ్లవయస్సుగల లక్ష్మమ్మగారి కుమారుని మాట చెవులఁబడెను.

మరునాటి సాయంకాలమున సోమయ్య ఇంటికివచ్చి "చిట్టీ! నన్ను ముప్పది రూపాయల గుమాస్తాగా వేసి"రని యానందముతోఁ బలికెను.

౨

పదునైదు సంవత్సరములు గడచినవి రాఘవరావుపంతులుగారి దయవలన సోమయ్యపంతులుగా రిప్పుడు తహశ్శీల్దారు పదవియందున్నారు. షోడశకళాపూర్ణుఁడగు సోమునివలెనే తన్నామాంకితులగు వీరును తమశీతలకరుణాకటాక్షములఁ బ్రజలనలరించుచున్నారు. చిట్టెమ్మయందు వయసునందు తప్ప యితర మార్పులేమియు లేవు. పదునైదేండ్ల క్రిందఁ బగలెల్లఁ బాటుపడి గృహోన్ముఖుఁడైన పతికెట్లుపచారమొనర్చెడిదో నేడును అట్లే సౌఖ్యముఁగూర్చుచున్నది. నాటిపూరింటివలెనే నేటి సౌధమును బరిశుభ్రతయందు సాటిలేకున్నది. పెరడులోని పూలచెట్లు——పూలచెట్లమధ్య భర్తయును దన్మిత్రులును విశ్రమించుటకుఁ గుర్చీలువేయుట భర్త యారోగ్యమునకును, అభిరుచికిని సరిపడు ఆహారపదార్థములు చేయుట నేడును చిట్టెమ్మ విధాయకకృత్యములే.

ఒకనాఁటి సాయంకాలమున ఒకపెద్దమనుష్యుఁడు పూలచెట్లమధ్య పడకకుర్చీపై విశ్రమించు పంతులవారి యొద్దకు చేతి నొకదరఖాస్తుతో వచ్చెను. పంతులుగారు దరఖాస్తు చిత్తగించి 'ఏమండీ! కరణీకముఁగోరి వచ్చితిరిగదా! పరీక్షలు ప్యాసయితిరా? అట్లు కానిచో సహాయముచేయఁజాల'ననెను.

ఆతఁడు చేతులు నలుపుకొనుచు "చిత్తము. కాలకర్మమున నుద్యోగము లేక జీవనము జరుగని స్థితిగలిగినది. బ్రతికి చెడినవాఁడను" అనెను.

"మీపేరు ?"

"పరిమి నారాయణమూర్తి."

"మీతండ్రిగారు శీతయ్యగారా ? మీతమ్ముఁడు రామమూర్తేనా ?"

"చిత్తము."

"బావా ! చాలకాలమునకుఁ గన్పించితివి. చిట్టీ ! మీయన్నయ్య వచ్చినా"డని భార్యను బిలిచెను.

చిట్టెమ్మ యొక్కసారి తొంగిచూచెను.

"చిట్టీ! నేను నారాయణమూర్తిని."

"కోపము విడువలేదా ? క్షమింపవా ?" అనినారాయణమూర్తి బ్రతిమాలెను.

చిట్టెమ్మ మాట్లాడలేదు.

"చిట్టీ ! చాలకాలమైనది. వెనుకటిసంగతి మరచిపొమ్మ"ని పంతులుగారు పలికిరి.

చిట్టెమ్మ మాట్లాడలేదు.

"బావా! లోపలికి రావోయి." అని పంతులుగారు నారాయణమూర్తిని లోనికిఁ గొంపోయిరి. ఐదేండ్లకుమారుఁడు రాఘవరావును మేనమామకుఁ బరిచయముఁ గలిగించెను. చిట్టెమ్మ యానాడు వడ్డింపనేలేదు. ప్రక్కయింటి ముసలమ్మగారు వడ్డించిరి. చిట్టెమ్మకుమారునకుఁ బాఠముఁ జెప్పుచుఁ గూర్చుండెను. మఱునాటి యుదయమున నారాయణమూర్తి పయనమై పంతులవారి యొద్దకేగి రెండుచేతులును బట్టుకొని "బావగారూ! అపరాధిని. ధనగర్వమున విఱ్ఱవీగిన ఆజన్మ యంతరించినది. దీనదేవత కాలవాల

మగు నీజన్మ మిగులభారముగా నీడ్చుచుంటిని"—అని విసవిస నడువఁజొచ్చెను. సోమయ్య పంతులుగారాతని వెనుకకుఁబిలిచి "బావా! మీ అమ్మగారినీ నీభార్యను బిడ్డలను బంపవోయి. చూచి చాలకాలమైనది" అని జవానుచేతికిఁ గొంత పైకమిచ్చి కూడఁబంపిరి. మఱునాటి సాయంకాలమునకు నారాయణమూర్తి కుటుంబమంతయువచ్చి వ్రాలెను. పంతులవారు బండియొద్దకుఁబోయి వారి నాహ్వానించిరి. చిట్టెమ్మ తల్లికిఁ జేయూఁతనిచ్చి బండిదింపి కష్టసుఖము లడుగుచు గదిలోనికిఁ దీసికొనిపోఁబోయెను. పంతులవారామె దారికడ్డునిలిచి "ఎంతకాల మీపట్టుదల? నామాటవిని పట్టుదల విడువు"మనిరి. ఉద్వేగమునఁ బొడమినగద్గదికతో "పదునై దేండ్ల క్రిందట నావదినయు నన్నయు బలికిన పలుకులు నాచెవియందింకను ప్రతిధ్వనించుచున్నవి. నాఁడు నన్నమ్మనిచ్చినపుడు నీవిట్లుంటివేమని యడిగితిరి. అన్నయు వదినయుననరాని మాటలనుటచే నిద్రాహారములు మానివిలపించుట చేనని ఆనాఁడు చెప్పలేదు. బిచ్చమెత్తి జీవింపుమని నాయన్న సలహానిచ్చెను. దైవకృపవలన నోడలు బండ్లైనవి. బండ్లోడలైనవి"యని వెక్కివెక్కి యేడ్చెను. పంతులవారి బుజ్జగింపుమాటలో అన్నపూర్ణమ్మగారి యాత్మహత్యాప్రతిజ్ఞయో చిట్టెమ్మ పట్టుదల మాన్పించినవి.

శ్రీ అన్నపూర్ణాదేవి

శ్రీమతి చట్టి రాధమ్మగారు

శ్రీ ఆంధ్రగర్భాన స్త్రీరత్నమై పుట్టి బెంగాలు యొడిలోన పెరగినావు
గాంధిబోధల యుద్ధరంగమున దిగుచు రాట్నమునుపూని ఖద్దరు కట్టినావు
'మమ్ము మరచిన దేశమ్ము మరవ' కనుచు భర్తతో పల్కి అమెరికా కంపినావు
అతడు వచ్చినతోడ నాతని కెదురుగఁబోయి పూజించి ఖద్దరు పుట్టమిచ్చి

కట్టియున్నవి వారాశి గలపినావు
భరతస్త్రీజాతియౌన్నత్య మరసినావు
మరల వెలయవె సోదరిమమ్ము బ్రోవ
ఆంధ్రనారీవతంస! శ్రీ అన్నపూర్ణ!